

De Koloniale Reserve in Zutphen

1890-1912

ROB KAMMELAR

Een van de opvallendste legereenheden in de lange garnizoensgeschiedenis van Zutphen was ongetwijfeld de Koloniale Reserve, onderdeel van het Oost-Indische Leger. Dit laatste was het instrument voor de verovering en onderwerping van gebieden in onze koloniën. Daarbij ging het niet zachtzinnig toe. Atjeh en Lombok zijn nog steeds omstreden namen.

De Koloniale Reserve komt in garnizoen

Direct na de oprichting in 1890 kreeg de Koloniale Reserve als garnizoensplaatsen Nijmegen en Zutphen aangewezen. Dat de

Garnizoensstad Zutphen

Vanaf het begin van de 17de eeuw – in oorlogstijd, maar ook in tijden van vrede – heeft Zutphen bijna onafgebroken een militair garnizoen gehuisvest. Tot 1922 – toen de laatste huzaren vertrokken – zijn soldaten van allerlei pluimage en herkomst in bonte afwisseling in onze stad gekazerneerd geweest. De werkgroep ‘Garnizoensstad Zutphen’ van de Historische Vereniging Zutphen, waar naast de auteur van dit artikel ook Jan Hendrik Bruseker, Arend Jan Reijers en Joop Tangerink deel van uitmaken, gaat de geschiedenis van het Zutphense garnizoen in kaart brengen. De werkgroep wil haar bevindingen publiceren in een boek, dat omstreeks 2013 zal verschijnen. Dit artikel is een eerste vrucht van die studie. Het vertelt over de aanwezigheid van de Koloniale Reserve in Zutphen, een opmerkelijke eenheid in de lange en bewogen garnizoensgeschiedenis van onze stad.

keus mede op Zutphen viel, is niet verwonderlijk. Zutphen was al eeuwen garnizoensstad, en de bevolking was gewend aan grote aantallen militairen in de stad. Sterker nog: ze was er bijzonder op gesteld, vooral omdat er aan het garnizoen te verdienen viel. Het gemeentebestuur handelde dan ook in die geest, en verklaarde zich bereid enkele honderden militairen extra in garnizoen te nemen, naast de twee eskadrons huzaren die al de IJzendoornkazerne in de Nieuwstad bevolkten. Per direct kon de Waliënkazerne aan de ‘s-Gravenhof¹ beschikbaar worden gesteld, al was er wel een flinke op-

Aangetreden koloniale vóór de Waliënkazerne aan de ‘s-Gravenhof, ca. 1906. (foto: Stedelijk Museum Zutphen)

¹ Deze kazerne stond in het verlengde van de Waterstraat en nam een groot deel van het zuidfront van de ‘s-Gravenhof in beslag; tijdens de Tweede Wereldoorlog gebruikten de Duitsers het gebouw als magazijn, en bleven het kort voor de bevrijding op. Nu staan op die plek woningen.

De Koloniale Reserve

De Koloniale Reserve werd in 1890 opgericht om de verliezen van het Oost-Indische Leger aan te vullen. Het nieuwe legeronderdeel werd betaald door het Departement van Koloniën, maar militair geleid door het Departement van Oorlog. Voorheen verzorgde het Koloniale Werfdepot in Harderwijk de rekrutering. Vooral veel buitenlanders vonden de weg naar Harderwijk, het gootgat van Europa. In de loop van de 19de eeuw liep het aantal rekruten sterk terug. Daarbij had Nederland soldaten voor Indië hard nodig. De Atjehoorlog duurde maar voort en de verliezen waren groot. Centrale opvang van uit Indië terugkerende soldaten – vaak gewond of ziek – was een van de taken van de Koloniale Reserve. Op verlof in Nederland, al dan niet aan het eind van hun dienstverband, raakten de kolonials niet zelden aan lagerwal – een maatschappelijk ongewenste situatie waarvoor velen de regering verantwoordelijk hielden. Door deze soldaten tot de afloop van hun contract te kazerner en te verzorgen, sloeg de regering twee vliegen in één klap. Het afglijden van kolonials werd voorkomen en tevens ontstond zo een reserve van ervaren koloniale soldaten, waaruit aanvulling voor het Oost-Indische Leger geput kon worden. Kolonials wier contract nog doorliep, werden na afloop van hun verlof opnieuw naar de Oost gestuurd, anderen konden bijtekenen.

knapbeurt nodig. Zo werd het gebouw voorzien van een ziekenzaal, een badinrichting, straflokalen en – nieuw voor die tijd – zeven urinoirs met waterspoeling².

De eerste kolonials arriveerden op 20 oktober 1890. Tijdens een korte plechtigheid namen majoor J.F.D. Bruinsma en zijn staf de kazerne over van de Zutphense garnizoenscommandant. Het detachement van vijf officieren en 36 onderofficieren vormde het vaste personeel van de compagnie reconvallescente kolonials die hier gelegerd zou worden. Reconvallescenten waren – vaak langdurig – herstellenden van ziekte of verwonding opgelopen tijdens de dienst in de Oost. Na herstel werden ze overgeplaatst naar de validencompagnieën in Nijmegen. Op 11 maart 1891 kreeg de reconvallescentencompagnie het nieuwe onderscheidingsteken van de Koloniale Reserve uitgereikt: een hoorn in goud, die op de linkermouw van het uniform werd gedragen. Behalve veel militaire autoriteiten waren ook de burgemeester, wethouders en de voltallige gemeenteraad van Zutphen bij de ceremonie

aanwezig. De kazerne was voor die gelegenheid versierd, en na afloop mocht het publiek de ruimtes bezichtigen.

De Zutphensche Courant³ schreef:

Deze reconvallescenten-kazerne, welke zonder twijfel tot de best ingerichte van ons land mag worden gerekend, zal, naar wij hopen, nog langen tijd een sieraad van onze stad blijven...

en voegde daar hoopvol aan toe
...terwijl men mag vertrouwen dat haar bewoners zich steeds zulk een schoon gebouw zullen waardig tonen.

Toen in december 1894 de militaire expeditie op Lombok beëindigd werd, keerden grote aantallen kolonials terug naar Nederland. Zieken en gewonden werden voor herstel naar Zutphen gezonden. Al gauw puilden de Waliënkazerne uit. Er moest ijlings naar extra huisvesting worden omgezien. Het gemeentebestuur had niets anders te bieden dan de oude, in zeer slechte staat verkerende kazerne 'Latijnsche School' in

² Jaarverslag Gemeente Zutphen (JGZ) 1890.

³ *Zutphensche Courant* (ZC) 12 maart 1891.

Het voormalige Burgerweeshuis op het Rijkshage. (foto: Stedelijk Museum Zutphen)

de Rosmolensteeg.⁴ Ook deze werd in 1896 flink verbouwd⁵, maar desondanks bleven beide kazernes eigenlijk ongeschikt voor huisvesting van meer of minder zwaargewonden en zieken, van wie velen bedlegerig waren.

De strijders van Tjakra Negara en Mataram verdienden beter.

Geld in Zutphense laatjes

Om de Koloniale Reserve voor langere tijd aan zich te kunnen binden, besloot het gemeentebestuur het kazerneringsprobleem structureel aan te pakken. Uit eigen middelen kocht de stad in 1895 voor veertigduizend gulden het voormalige Burgerweeshuis op het Rijkshage.⁶ Om het voor legering van zieken geschikt te maken was een flinke verbouwing noodzakelijk. Toen deze gereed was, werden eerst nog de kolonialen uit de Latijnsche School er gehuisvest, om

daar de verbouwing ter hand te kunnen nemen. Eind 1896 konden dezen terug. De bedlegerige en zwaargewonde reconvalescenten bleven in het Burgerweeshuis, de ambulanten en lichtere gevallen gingen naar de Latijnsche School en de Waliënkazerne.⁷

Het departement kreeg het Burgerweeshuis gratis in bruikleen op voorwaarde dat de sterkte van het koloniale garnizoen ten minste driehonderd man zou bedragen.⁸ Dit moest garanderen dat voldoende gelden zouden terugvloeien naar de stad en haar inwoners. Al zijn de inkomsten niet meer exact vast te stellen, de investering is ruimschoots terugverdiend. Alleen al aan voeding werd een veelvoud van dit bedrag uitgegeven, zoals de volgende schatting laat zien.

Aan voeding voor de reconvalescenten gaf het Departement van Koloniën *f* 0,30 per man per dag uit, plus nog eens *f* 0,06 voor brood.⁹ In de periode 1895-1901 schommelde de sterkte van het koloniale garnizoen tussen 228 en 513 man, het vaste personeel niet meegerekend. De voedingsuitgaven moeten in die periode – waarin het departement gratis beschikte over het Burgerweeshuis – dus ruim *f* 350.000 hebben bedragen.¹⁰ Daar kwamen nog bij uitgaven voor brandstof, water en licht, kleding, verbouwing en onderhoud kazernes, soldij en

4 Tegenwoordig deel van het Stedelijk Museum; in de 'Regeling van den Krijgsdienst', bijlage bij de Handelingen der Tweede Kamer 1890-1891, werd de toestand van deze kazerne als 'zeer slecht' gekwalificeerd. Geraadpleegd op www.statengeneraaldigitaal.nl.

5 Ria Gresnigt e.a.: *Lopen door het verleden van het Barthezekwartier. Negen eeuwen geschiedenis van een Zutphense wijk*. Zutphen, 2007, p. 190.

6 Dit gebouw werd in 1953 afgebroken om het Rijkshage door te trekken naar de Berkelsingel.

7 Regionaal Archief Zutphen (RAZ), archiefnr.142 (Gimberg), inv.nr. 203.

8 RAZ, arch.nr. 2, inv.nr. 86, raadsnotulen 1895 (notulen 3 september).

9 In begrotingen van het Dep. van Koloniën wordt soms ook *f* 0,33 of *f* 0,34 genoemd; bovendien was het bedrag voor onderofficieren aanzienlijk hoger, in 1893 bijvoorbeeld *f* 0,55; wij hanteren het bedrag van *f* 0,30 p.m.p.d.

10 In de *Koloniale Verslagen 1895-1901* (geraadpleegd op www.statengeneraaldigitaal.nl) vinden we de opeenvolgende sterktes 228, 332, 513, 467, 407, 464 en 281. Eventueel verloop van de garnizoenssterkte binnen een jaar negeren we, evenals schrikkeljaren. Ook tellen we het vaste personeel niet mee. We berekenen dan: $(228 + 332 + 513 + 467 + 407 + 464 + 281) * 365 * (0,30 + 0,06) = f 353.728,80$

zovoort, die voor een deel ook in Zutphen terechtkwamen.

Tegen de regels in werd de voeding van de reconvalescenten ondershands aanbesteed. Vooral Zutphense leveranciers profiteerden daarvan. De Algemene Rekenkamer maakte daar bezwaar tegen.¹¹ Om de kosten te drukken moesten de aanbestedingen openbaar geschieden, waarbij ook leveranciers van buiten Zutphen in aanmerking moesten kunnen komen, stelde de Rekenkamer expliciet. Of dat inderdaad veranderde, is twijfelachtig. Minister Cremer zag er het nut niet van in, omdat het nauwelijks voordeel voor zijn departement zou opleveren. In 1903 was het koloniale garnizoenen blijkbaar structureel kleiner geworden dan het door de gemeente geëiste minimum van driehonderd man. Vanaf dat jaar betaalde het departement namelijk huur voor de kazerne Burgerweeshuis.¹²

Lombokkruis en Atjehreliëf

De gène waarmee huidige generaties terugkijken op de verrichtingen van ons leger in de koloniën, bestond in die tijd helemaal niet. Er was wel kritiek, maar gevoelens van nationalisme en trots overheersten. De 'pacificatie' van Lombok – waarbij honderden inlanders omkwamen, onder wie veel vrouwen en kinderen – werd als een grote militaire overwinning gevierd. Koningin-regentes Emma stelde het Lombokkruis in als ere-tekens voor alle militairen die aan de overwinning van Tjakra Negara hadden bijgedragen. Met veel ceremonieel werden de onderscheidingen op 6 juli 1895 uitgereikt op het Malieveld te Den Haag door de 14-jarige koningin Wilhelmina. Een detachement reconvalescente koloniale uit Zutphen bevond zich onder de gedecoreer-

den. Ruim zeventig zieken en gewonden die niet naar Den Haag hadden kunnen afreizen, kregen de onderscheiding later uitgereikt. Zij ontvingen het Lombokkruis op 30 januari 1896 in de Waliënkazerne uit handen van hun compagniescommandant, kapitein Van Hartingsveld, die de honneurs waarnam voor de zieke majoor Notten, commandant van de Koloniale Reserve.

's Avonds was er feest ter ere van de gedecoreerden in de Buitensociëteit. Het plaatselijke Lombokcomité, onder leiding van eerste luitenant F. Britt en mr. J.H. Lugt, had geld ingezameld en zich uitgesloofd een aantrekkelijk programma samen te stellen. De koloniale – het Lombokkruis op de borst gespeld – bezetten de eerste rijen; alle

Aankondiging van het Lombokfeest in de Zutphense Courant van 30 januari 1896. (bron: Regionaal Archief Zutphen)

11 *Verslag der Algemeene Rekenkamer in Nederland*, 1898; geraadpleegd op www.statengeneraaldigitaal.nl

12 RAZ, Archief nr. 2, inv.nr. 94, Raadsnotulen 1903 (notulen 13 juli).

De Rozengracht: het Atjehreliëf bevindt zich in de voorgevel van het pand naast de refter. (foto: particuliere collectie)

overige militairen van het garnizoen hadden vrij toegang en de nieuwsgierige burgerij was in groten getale opgekomen. Er waren speeches, mevrouw Van Hartingsveld deelde bloemen uit, een café-chantant bracht de stemming er goed in, en de muzikale omlijsting werd verzorgd door het strijkorkest van het 1e Regiment Huzaren. Aan het eind was er bal tot in de kleine uurtjes.¹³ Of de koloniale die avond, net als enkele jaren later voor het Koningin-Emmafonds, hun ijzingswekkende voorstelling hebben opgevoerd van een aanval door inlanders op een bivak in Indië, vermelden de bronnen niet.¹⁴

Kunstenaren beijverden zich de roemrijke daden van onze jongens in de Oost uit te beelden. Alvorens de bekende militaire schilder Jan Hoyncx van Papendrecht aan zijn grote Atjeh-doek *De aanval op het fort Batoe Iliq in 1901* begon, ging hij naar de reconvallescentencompagnie in Zutphen om

voorstudies te maken. Hier vond hij de pezige gestalten en tanige, verweerde koppen die hij nodig had om zijn schilderij mee te stofferen. Niet uitgesloten is dat sommigen van de koloniale die hij in Zutphen schetste, daadwerkelijk de aanval op Batoe Iliq hebben meegemaakt. De groepen die gezamenlijk de compositie van het schilderij vor-

men, zijn als voorstudies terug te vinden in het schetsboek dat hij in Zutphen gebruikte.¹⁵

Ook de beeldhouwer Charles van Wijk had enkele jaren eerder koloniale voor zich laten poseren in zijn Haagse atelier. Zijn verbeelding van de strijd in Atjeh zou de vorm van een muurreliëf krijgen.¹⁶ Twee koppen – van een koloniaal soldaat en een inlander – flankeren een gevechtsscène in Atjeh. Van Wijks ontwerp werd in steen uitgevoerd door de Zutphense beeldhouwer Lodewijk Henzen. Het reliëf sierde de ingang van de nieuwe kantine van de kazerne Latijnsche School, die op 11 november 1896 in gebruik werd genomen¹⁷.

Getraumatiseerde militairen

Maar zoals elke medaille had ook deze een keerzijde. Het moreel onder de koloniale reconvallescenten was buitengewoon slecht.

13 ZC 31 januari 1896, 1 februari 1896.

14 ZC 22 maart 1904.

15 'Koloniale Reserve in Zutphen 1904', schetsboek van Jan Hoyncx van Papendrecht (1858-1933), collectie Legermuseum te Delft; hier bevindt zich ook het schilderij *Batoe Iliq*.

16 *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift*, jrg.11, jan./febr. 1901; geraadpleegd op www.elseviermaandschrift.nl.

17 *Nieuwe Zutphensche Courant* 14 nov.1896; dit gebouw stond direct rechts naast de refter; het werd bij het bombardement van oktober 1944 flink beschadigd en kort na de oorlog afgebroken. Het Atjehreliëf werd geborgen en bevindt zich thans in museum Bronbeek.

Velen waren getraumatiseerd door oorlogservaringen in Atjeh, Lombok, Djambi of elders. Ziekten of verwondingen eisten hun tol van lichaam en geest. Exercities of dagmarsen waren voor de reconvalescenten onmogelijk. Velen waren bedlegerig. De verveling was groot en uitpattingen lagen daardoor op de loer. Afleiding in de vorm van een nieuwe kegelbaan in de tuin van het Burgerweeshuis¹⁸ hielp maar even. Ook het Militaire Tehuis in de Kuiperstraat 19, waarvoor het Department van Koloniën een jaarlijkse subsidie van wel tweehonderd gulden over had,¹⁹ kon weinig utrichten. Strenge discipline en tucht hielpen evenmin. Het kader was te klein of te zwak, en geld voor verbetering was er niet. En ook met Lombokkruis of Djambigesp,²⁰ kon men de reconvalescenten niet blijvend paaien. Voor hun pensioen telde de tijd doorgebracht in Zutphen slechts voor de helft mee. Daardoor zagen sommigen zich gedwongen – meestal tegen slechtere condities – bij te tekenen. Anderen hadden slechts één doel voor ogen: zich zo snel mogelijk laten afkeuren. Simulatie en zelfverminking waren aan de orde van de dag. Als afkeuren niet lukte, deserterden ze.²¹ Vooral koloniale van buitenlandse afkomst – meest Belgen, Duitsers en Zwitsers – hadden er een handje van niet terug te keren van verlof. Geregeld verschenen in de landelijke pers artikelen over het slechte functioneren van de Koloniale Reserve. Een ingezonden brief in het weekblad *De Amsterdammer*²² gaf een ontluisterend beeld van de stemming onder de reconvalescenten in Zutphen. De

Advertentie voor de dienstdiening bij de Koloniale Reserve, Zutphensche Courant van 9 oktober 1891. (bron: Regionaal Archief Zutphen)

brief was ondertekend met C. van der Pol, en zou afkomstig zijn van een reconvalescerend sergeant of korporaal. De ondermaatse opvang in Zutphen, slechte betaling, het gekoeioneer om simulanten te ontmaskeren en gebrek aan bewegingsvrijheid werden mede als oorzaken voor het lage moreel opgevoerd. Dat moest wel tot misdrijvingen leiden, en het was dan ook heel gewoon – volgens de brieveschrijver – dat op een sterkte van zo'n 150 man er voortdurend een vijftigtal in arrest zat. Andere bladen namen het verhaal over en er leek een rel te ontstaan. De vermoedelijke auteur werd gearresteerd, maar onderzoek leverde

18 Nota naar aanleiding van het *Verslag der Algemeene Rekenkamer 1902*, bijlage bij de Handelingen der Staten Generaal 1904-1905; geraadpleegd op www.statengeneraaldigitaal.nl

19 Begroting Departement van Koloniën 1906, gepubliceerd in *De Amsterdammer* 9 sept. 1906; geraadpleegd op <http://zyarchive.groene.nl/dga/>

20 Djambigesp: onderscheiding voor militairen die deelnamen aan de expeditie in Djambi op Sumatra, 1901-1904; verscheidene Zutphense reconvalescenten ontvingen deze onderscheiding, zie bijvoorbeeld ZC 19 febr. 1908.

21 *Koloniale Verslagen 1897-1901 e.v.*; zie bijvoorbeeld ook ZC 4 sept. 1895, 10 april 1896, 17 dec. 1898.

22 *De Amsterdammer*, 11 febr. 1900; geraadpleegd op <http://zyarchive.groene.nl/dga/>

onvoldoende bewijs om hem voor de krijgsraad te kunnen brengen. In de maanden daarna vonden bij de reconvalescentencompagnie telkens incidenten plaats die als wraaknemingen van de vermeende briefschrijver werden gezien. Maar ook die konden niet bewezen worden. De *Zutphensche Courant* koos partij voor de militaire autoriteiten en schreef dat er van misstanden bij de reconvalescentenafdeling geen sprake was.²³

Dronkenlappen en poeptonnen

De koloniale soldaten hadden niet alleen binnen het leger, maar ook bij de bevolking geen beste reputatie. Drankmisbruik, vechtpartijen en ander wangedrag waren in Nijmegen aan de orde van de dag.²⁴ Harderwijk met zijn Koloniale Werfdepot kampte met dezelfde problemen.²⁵ Of de Zutphense bevolking in dezelfde mate overlast ondervond, is nog niet goed onderzocht. Toeval of niet, direct nadat de Koloniale Reserve in garnizoen was gekomen, steeg in Zutphen het aantal processen-verbaal wegens openbare dronkenschap tot ongekeerde proporties. Tussen 1892 en 1900 gingen er elk jaar gemiddeld 380 dronkenlappen op de bon, gemiddeld zeventig meer dan in de vijf voorafgaande jaren, toen het garnizoen nog uitsluitend uit huzaren bestond. Na 1899 nam openbare dronkenschap heel geleidelijk af.²⁶

Koloniaal te Zutphen, getekend door Jan Hoyneck van Papendrecht, 1894. (collectie Legermuseum Delft)

Herhaaldelijk kwamen Zutphense kolonials in aanraking met de politie wegens vechtpartijen of andere misdrijvingen.²⁷ Niet zelden volgde de krijgsraad. Zelfs de Tweede Kamer boog zich over het wangedrag van de Zutphense reconvalescenten.²⁸ Soms haalde een incident zelfs de landelijke pers. Zoals dat van zaterdagavond 7 maart 1896, toen op sluitings-tijd twee kolonials weigerden de stoomcarrousel te verlaten. Een van de twee trok een mes, waarmee hij op de twee bedienden in stak. Een van de slachtoffers leek fataal gewond. De dader werd onmiddellijk gearresteerd. ‘Moordanslag te Zutphen’ kopte het *Rotterdamsch Nieuwsblad*.²⁹

23 ZC 24 september 1900.

24 Tim Wachelder: *De Koloniale Reserve in Nijmegen* (2008), gepubliceerd op www.historien.nl

25 Martin Philip Bossenbroek: *Volk voor Indië. De werving van Europese militairen voor de Nederlandse koloniale dienst 1814-1909*. Amsterdam (1992).

26 JGZ 1887 – 1917.

27 ZC jaargangen 1891-1912; ook huzaren blijken geregeld met de politie in aanraking te komen. Uit de beperkte steekproeven die de auteur van dit artikel heeft uitgevoerd, blijkt niet overtuigend dat de kolonials zich vaker en ernstiger misdroegen dan de huzaren.

28 ‘Begroting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1892’; *Handelingen der Staten-Generaal, Bijlagen, 1891-1892*. Geraadpleegd op www.statengeneraaldigitaal.nl

29 ZC 10 maart 1896; *Rotterdamsch Nieuwsblad* 10 maart 1896; een week later meldde de *Zutphensche Courant* (ZC 17 maart 1896) dat het slachtoffer aan de beterende hand was.

Herhaald wangedrag was een reden voor ontslag uit de dienst. Dat verklaart wellicht het ruwe gedrag van sommige kolonialen. Dat ze daarmee ook het verlies van gratificaties of pensioen riskeerden – die alleen werden uitbetaald bij volledig uitdienen van hun contract – deerde hen blijkbaar niet. Lukte het niet om op die manier uit dienst te komen, dan waren een paar weken of maanden gevangenisstraf altijd nog beter dan de uitzichtloze ellende van het reconvallescentenbestaan in Zutphen.

De kolonialen brachten ook nog andere problemen mee naar Zutphen. Zoals besmettelijke – tropische – ziekten, die een potentiële bedreiging vormden voor de volksgezondheid. Merkw aardigerwijs zwijgt de Zutphense Gezondheidscommissie – die er anders als de kippen bij was om hygiënische problemen in de stad aan de orde te stellen – daarover in haar jaarverslagen.³⁰ Dat het besef van dat gevaar er wel degelijk was, blijkt uit het feit dat de stadsreiniging de poeptonnen van de Koloniale Reserve speciaal had gemerkt om ze apart te kunnen houden van de tonnen van de burgerij. Dat gebeurde ook met de tonnen van het ziekenhuis en van het lazaret, maar niet met de tonnen van de huzaren.³¹ In 1904 meldde de Gezondheidscommissie een geval van lepra onder de reconvallescenten.

De kolonialen keren Zutphen de rug toe

Van doorstroming vanuit de reconvallescentenafdeling naar de validencompagnieën van de Koloniale Reserve kwam bitter weinig terecht. De Koloniale Verslagen kwalificeerden de resultaten van de verpleging in Zutphen keer op keer als weinig bevredigend. En dat was zacht uitgedrukt. In 1897

kon slechts 16% van de herstellenden bij een validenafdeling geplaatst worden. Geen wonder dat er veel kritiek was op het functioneren van de reconvallescentencompagnie. In 1908 besloot de regering de Koloniale Reserve te reorganiseren en in één garnizoen onder te brengen. Daartoe zou een nieuwe kazerne gebouwd worden in Nijmegen.

Ondanks de twijfelachtige reputatie van de kolonialen zorgde dit bericht in Zutphen niet tot een zucht van verlichting. Integendeel, het gemeentebestuur werd opgeroepen acties te ondernemen om het koloniale garnizoen voor onze stad te behouden. En als dat niet kon, moest er compensatie komen. De *Zutphensche Courant* rekende voor wat het vertrek van de kolonialen de stad wel niet zou kosten.³² Het hielp allemaal niets. Kort nadat in 1911 de nieuwe Prins Hendrikkazerne in Nijmegen gereed was gekomen, kreeg de reconvallescentenafdeling bevel zich derwaarts te begeven. En zo vertrokken in augustus en september 1912 de laatste Zutphense kolonialen: 228 mannen en vier vrouwen uit de kazernes en 43 officiersgezinnen, die elders in de stad woonden. De stad verloor een kleurrijk garnizoen. De Zutphense middenstand raakte 443 klanten kwijt.³³

De auteur dankt de heren Jan Harenberg en Jacques Sicking hartelijk voor hun waardevolle aanwijzingen.

30 JGZ 1891-1912.

31 JGZ 1891 e.v.

32 ZC 14 september 1908.

33 JGZ 1912.